

**ANALIZA NIVELULUI DE REFLECTARE
A DREPTURILOR OMULUI ȘI A COPILULUI
ÎN CURRICULUM ȘI ÎN GHIDUL DE IMPLEMENTARE
LA EDUCAȚIA PENTRU SOCIETATE, TREAPTA GIMNAZIALĂ ȘI
LICEALĂ**

Viorel BOLDUMA,

*Lector universitar, UPS „Ion Creangă” din Chișinău,
profesor de istorie și educația civică,
Centrul de Excelență în Construcții din Chișinău
bvioirel@yandex.ru*

Summary

This article analyzes the level of reflection of human and child rights in the Curriculum and the implementation guide to Education for society, middle school and high school. The current Curriculum for Education for Society focuses in particular on the principles of Education for Democratic Citizenship and Education for Human Rights (EDC / EDO). The emphasis is on the fact that people should learn how to become democratic citizens and that they need, in order to exercise their role as citizens, skills that are not innate but must be developed through education. Thus, Education for society is the discipline that creates conditions to prepare and encourage children / young people to participate in the life of their communities.

Keywords: *human rights, curriculum, education for society, civic education, textbooks.*

Problema drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este, alături de cea a păcii și securității internaționale, una de importanță majoră a vieții social-politice contemporane. Drepturile și libertățile politice fundamentale îi oferă individului posibilitatea de a-și dezvolta și de a-și folosi deplin calitățile sale umane, intelectul, talentele și conștiința pentru a-și satisface cerințele sale spirituale și de alt ordin. Refuzul de a oferi omului drepturi și libertăți fundamentale nu numai provoacă tragedii personale, ci și creează premise pentru dezordinea socială și politică, seamănă semințele violenței și conflictelor în societate. Demnitatea umană este baza libertății, dreptății și păcii.

Drepturile omului și ale copilului constituie o componentă importantă a educației civice și cetățenești în învățământul contemporan din toate societățile democratice. Un rol special în cunoașterea drepturilor omului revine în mod special disciplinelor Educație pentru societate și Educație civică.

Curriculumul național la Educația pentru societate¹ a fost elaborat de un grup de lucru format din profesori universitari și școlari cu experiență didactică vastă, deținători de titluri științifice și didactice: Pavel Cerbușca, Tatiana Verdeș, Maia Șevciuc, Iosif Moldovanu, Silvia Petrovici ș.a. Conform afirmațiilor din capitolul preliminar, „Curriculumul reprezintă un act normativ reglator, prevăzut pentru a fi implementat în clasele gimnaziale și liceale”². Prezentul Curriculum este a doua generație de curricula centrate pe competențe, deci a fost elaborat în baza experienței deja solide în acest domeniu.

Disciplina Educație pentru societate derivă din angajamentele asumate de către Republica Moldova și recomandările privind educația în domeniul cetățeniei, drepturilor omului, educației interculturale, stipulate în documente internaționale, europene și naționale. Curriculumul disciplinei Educație pentru societate vizează un proces complex de formare a competențelor pentru o cultură a democrației, valorificând următoarele concepte-cheie:

- identitate;
- diversitate și pluralism;
- responsabilitate;
- conflict și comunicare;
- reguli și lege;
- guvernare;
- egalitate;
- drepturi și libertăți;
- mass-media.

De asemenea, Curriculumul propune dezbaterile unor subiecte actuale și controversate, inclusiv: viziunile radicaliste, corupția și integritatea, popu-

¹ Curriculum *Educație pentru societate* (disciplină obligatorie pentru învățământul general, treapta gimnazială) Aria curriculară: *Educație socioumanistică* clasele V-IX, Chișinău, 2018; CURRICULUM *Educație pentru societate* (disciplină obligatorie pentru învățământul general treapta liceală) Aria curriculară: *Educație socioumanistică* Clasele X-XII, Chișinău 2018.

² *Ibidem*, p. 3.

lismul, știrile false, cetățenia online, propaganda și manipularea, apatia cetățenilor de a se implica în viața publică/ politică etc.³

Părțile componente ale Curriculumului: Preliminarii – IV, pentru treapta gimnazială și Curriculumul pentru treapta liceală sunt identice. Diferențele încep de la componenta V: *Unități de învățare*.

Analizând componenta V a Curriculumului, Unități de învățare, care este formată din 3 componente esențiale: Unități de competențe, Unități de conținuturi recomandate, Sugestii de activități de învățare și produse școlare realizate, am constatat că în cadrul Unității de conținut: *Toți diferiți, toți egali* este reflectat unul din drepturile fundamentale ale omului, Dreptul la identitate și nondiscriminare, care contribuie la formarea competenței: *Aplicarea în grup a unui/unei instrument/ metode eficient(e) de monitorizarea respectării drepturilor copiilor*. Curriculumul propune următoarele sugestii de activități de învățare și produse școlare realizate: Studiu de caz: „Relația dintre drepturi și responsabilități”, și elaborarea Tabelului conceptual: „Drepturile, libertățile și responsabilitățile omului/copilului”⁴.

În modulul *Opinia fiecăruia contează*, elevii sunt familiarizați cu Drepturile la participare (exprimarea opiniei, accesul la informație, asociere)⁵.

În cadrul modulul *Bullying*, copiii însușesc Drepturile și responsabilitățile în raport cu fenomenul bullyingului. Curriculumul propune două activități de învățare utile și produse școlare realizate: 1. Adresare/ Demers către instituția/ persoana responsabilă pentru a informa despre respectarea unor drepturi, și 2. Posterul: „Am dreptul să-mi cunosc drepturile”⁶.

Drepturile omului și ale copilului sunt reflectate în unitățile de conținut pentru clasa a VI. Curriculumul la Educația pentru societate pentru clasa a VI-a propune pentru modulul *Demnitatea umană și drepturile omului* unități de conținut în care elevii însușesc două componente importante și anume:

1. Toți oamenii sunt egali în drepturi;
2. Drepturile copilului/Drepturile omului Instrumente de protecție și asigurare a drepturilor.

³ *Ibidem*.

⁴ Curriculum *Educație pentru societate* (disciplină obligatorie pentru învățământul general, treapta gimnazială) Aria curriculară: *Educație sociumanistică*, clasele V-IX, p. 8.

⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁶ *Ibidem*, p. 9.

Sugestiile de activități de învățare și produse școlare propuse spre realizare sunt bine-venite, însă credem că necesită o redactare stilistică. De exemplu, într-o singură frază cuvântul *unor* se repetă de 3 ori: „inițierea *unor* acțiuni de sprijin a *unor* copii aflați în dificultate, pe baza *unor* proiecte de grup”, credem că mai corect ar fi „inițierea acțiunilor de sprijin a copiilor (nu doar a *unor* copii cum scrie în Curriculum) aflați în dificultate, pe baza proiectelor de grup”. Un alt exemplu: „Elaborarea în grupuri mici, după instrucțiuni, a prezentării unui Drept al Copilului (cine se bucură de drept, ce protejează/ asigură acest drept, metode prin care poate fi protejat dreptul)”. Sugerăm să fie redactat în „Elaborarea *potrivit (sau conform)* instrucțiunilor a prezentării unui Drept al Copilului.

Pentru clasa a VII-a autorii Curriculumului au propus o singură unitate de conținut care se referă în mod direct la drepturile omului și ale copilului intitulată: *Drepturi și responsabilități*. În schimb, au diversificat spectrul activităților de învățare și produse școlare realizate:

- Chestionar: Cum ne putem proteja un drept?
- Proiect: „Prima experiență de inițiativă legislativă a clasei”.
- Foto/video despre o persoană/organizație - apărător al drepturilor omului.
- Raport de monitorizare a nivelului de respectarea drepturilor omului în diverse situații.
- Comunicare: „Promotori ai drepturilor omului”.
- Chestionar referitor la drepturile omului.

Pentru clasa a VIII-a a fost propusă o singură unitate de conținut despre drepturile omului și ale copilului în modulul *Pluralismul de opinii*. Elevii vor studia: *Dreptul la libera exprimare*. Sugestii de activități de învățare și produse școlare sunt:

- Demers argumentat de îmbunătățire/modificare a cadrului legal național cu referire la drepturile copiilor/tinerilor.
- Emblema elaborată pentru tricoul drepturilor omului.

Pentru clasa a IX-a Curriculumul nu propune nicio unitate de conținut ce ar reflecta în mod direct drepturile omului și ale copilului.

În clasa a X-a unitățile de conținut recomandate de curriculum se axează pe 3 domenii: 1. Deciziile ne modelează identitatea, 2. Guvernarea

democratică, 3. Libertatea implică responsabilitate. Învățarea bazată pe proiect *Competiție de Dezbateri*⁷.

În clasa a XI-a unitățile de conținut recomandate se axează pe 3 domenii: 1. Dilema sustenabilității, 2. Instituțiile în serviciul cetățeanului, 3. Ciclul unei politici publice. Învățarea bazată pe proiect: *Propunere de politică publică*⁸.

În clasa a XI-a unitățile de conținut recomandate se axează pe următoarele 3 domenii: 1. Majoritate și minoritate într-o democrație, 2. Consimțământ prin disensiune, 3. Participarea la democrație prin media. Învățarea bazată pe proiect: *Tineri în acțiune. Soluții la problemele comunității*⁹. Constatăm, deci că în treapta liceală referirile la drepturile fundamentale și civice sunt doar tangențial și contextual prezente în unitățile de conținut recomandate. În curriculumul liceal lipsește o continuitate a reflectării drepturilor omului și ale copilului bazată pe principiul complexității și diversificării conținuturilor.

Următoarele componente ale Curriculumului: repere privind strategiile didactice, repere pentru evaluare și Bibliografie sunt identice cu cele ale Curriculumului pentru treapta gimnazială.

Un element de noutate inclus în curriculum sunt activitățile de învățare în baza proiectului. Autorii Curriculumului argumentează acest element novator susținând că „lucrul asupra proiectului este o abordarea pedagogică cea mai relevantă pentru dezvoltarea competențelor pentru o cultură democratică, deoarece contribuie simultan la achiziționarea atitudinilor, abilităților, cunoștințelor și înțelegerii critice și la formarea valorilor și atitudinilor. De asemenea, proiectul ca metodă de învățare, poate aborda o temă/subiect într-un mod trans curricular și transdisciplinar, elevii având oportunitatea de a crea propriul produs. Pentru a observa și evalua manifestările competențelor pentru o cultură democratică se recomandă ca activitățile de învățare bazate pe proiect, în special la treapta gimnazială, să fie realizate în grupuri mici sau de toată clasa”¹⁰.

Activitățile de învățare bazate pe proiect sugerate în acest curriculum sunt de 3 tipuri: centrate pe gestionarea aspectelor la nivelul clasei, centrate

⁷ Curriculum *Educație pentru societate* (disciplină obligatorie pentru învățământul general treapta liceală) Aria curriculară: *Educație socioumanistică*, Clasele X-XII, p. 8.

⁸ *Ibidem*, p. 9.

⁹ *Ibidem*, p. 12.

¹⁰ *Ibidem*, p. 16.

pe propunerea de politici publice (demers, petiție, propuneri pentru modificarea unui regulament, reguli, legi etc.) și centrate în beneficiul comunității și/ sau pentru grupurile de persoane aflate în dificultate (acțiuni de sensibilizare a comunității, acțiuni ecologice, acțiuni de voluntariat etc.).

Analizând sugestiile de proiecte, am constatat că tematica drepturilor omului și ale copilului nu se regăsește nici pentru o clasă din treapta gimnazială și liceală.

Cât privește reflectarea drepturilor omului și ale copilului în Ghidul de implementare a curriculumului Educație pentru societate, observăm că Ghidul¹¹ se adresează cadrelor didactice și este o resursă metodologică, concepută pentru implementarea prevederilor curriculare. El are menirea să faciliteze înțelegerea și aplicarea Curriculumului la Educația pentru societate. Ghidul este un instrument de dezvoltare a competențelor profesionale ale cadrelor didactice în calitate de mentori și îndrumători ai elevilor în demersul lor de formare. Ghidul este un suport pentru cadrele didactice, oferă posibilități de a realiza și perfecționa demersul de organizare și desfășurare a procesului educațional de calitate.

Ghidul face o prezentare generală a conceptelor disciplinei Educație pentru societate. Conceptul care este obiectul de cercetare în prezenta lucrare este Drepturi și libertăți. În Ghid este prezentat acest concept și elementele relevante ale competențelor pentru o cultură democratică.

Drepturile și libertățile omului există pentru a ajuta oamenii să trăiască o viață fericită și împlinită. Ele aparțin fiecărui om indiferent de origine sau de poziția în societate. Drepturile și libertățile „absolute”/ negative sunt cele care nu ar trebui să ne fie luate niciodată, de exemplu, a nu fi supus torturii. Cu toate acestea, cele „pozitive” pot fi limitate pentru a proteja drepturile și libertățile altora, de exemplu, interzicerea unei demonstrații în interesul siguranței publice. În școală, tinerii reflectează asupra diferitelor tipuri de drepturi și libertăți și învață modalități de echilibrare a celor care intră în conflict, de exemplu, vorbind pe rând într-o discuție, sau așteptând la rând pentru urcarea în autobuz.

Elemente relevante ale competențelor pentru o cultură democratică sunt:

- Valorizarea demnității umane și a drepturilor omului,

¹¹ *Ghid de implementare a Curriculumului Educație pentru societate pentru treapta gimnazială (clasele V-IX).*

- Valorizarea democrației, justiției, corectitudinii, egalității și supremației legii,
- Deschiderea pentru diferențele culturale și pentru alte convingeri, practici și viziuni asupra lumii,
- Respectul,
- Spiritul civic,
- Responsabilitatea,
- Deprinderile de gândire critică,
- Cunoașterea și înțelegerea critică privind democrația, legile, instituțiile, etc.
- Deprinderile de cooperare și de soluționare a conflictelor¹².

Ghidul rezumă sarcina cadrelor didactice la trei principii:

- a) predarea „despre” democrație și drepturile omului,
- b) predarea „pentru” democrație și drepturile omului,
- c) predarea „prin” democrație și drepturile omului.

În toate aceste privințe, democrația și drepturile omului servesc drept îndrumare pedagogică, atât pentru Educație pentru societate ca disciplină de studiu, cât și pentru școală ca microsocietate. Astfel, predarea disciplinei Educație pentru societate se centrează pe valorile drepturilor omului, democrației, statului de drept și aprecierii diversității culturale, pe cultivarea unui mod de abordare pluralist, pentru cetățeni responsabili și bine pregătiți pentru o societate democratică, pe dezvoltarea gândirii critice a elevilor, pe responsabilizarea acestora, pe stimularea curiozității¹³.

Partea a doua a Ghidului se referă la strategii de predare-învățare. Pentru diversificarea procesului educațional se recomandă utilizarea a strategiilor tradiționale, dar și a celor moderne. Strategiile de învățare preconizate la disciplina Educație pentru societate sunt diverse și vor fi adaptate clasei de elevi, vârstei, localității.

Pentru a respecta aceste repere, cadrele didactice au nevoie de instrumente de a veni în sprijinul elevilor. Unele dintre acestea sunt descrise detaliat în Ghid: Învățarea bazată pe sarcini de lucru, Învățarea prin cooperare, Moderarea activităților frontale.

O abordare didactică ce îmbină avantajele învățării bazate pe sarcini de lucru cu cele ale abordării bazate pe unități de învățare este învățarea

¹² *Ibidem*,, p. 6.

¹³ *Ibidem*.

bazată pe proiect. Acestui tip de activitate autorii Ghidului îi acordă un capitol aparte intitulat Sugestii privind organizarea activității de învățare bazată pe proiect¹⁴. Ghidul vine cu recomandări utile la fiecare etapă de realizare a proiectelor recomandate claselor V-IX prezentând amplu modelul proiectului preconizat în clasa a V-a *Relații în cadrul echipei*.

Ghidul vine în ajutorul cadrului didactic prezentând și instrumentele de evaluare și autoevaluare, între care: Fișă de autoevaluare, Chestionar, Fișă de lucru pentru elevi pentru a reflecta asupra propriei învățări, Fișă de lucru pentru elevi pentru a reflecta asupra achizițiilor lor.

Ghidul de implementare a Curriculumului la disciplina „*Educația pentru societate*” este o resursă metodologică destinată cadrelor didactice, care facilitează elaborarea materialelor didactice de înaltă calitate, dar și eficientizarea procesului educațional prin sugestii și recomandări centrate cu prioritate pe sporirea nivelului de implicare a elevilor în propria formare/dezvoltare. Activitățile ce urmăresc dezvoltarea competențelor specifice ale disciplinei *Educație pentru societate* vor fi completate cu activități interdisciplinare, activități educative în școală, activități extrașcolare, activități în parteneriat cu familia și comunitatea, cu APL-uri și ONG-uri și valorificate prin intermediul diverselor proiecte educaționale.

Potrivit Ghidului, actorii implicați în *Educația pentru societate* sunt nu doar cadrele didactice și elevii, ci și membrii familiei, precum și comunitatea locală. Învățarea activă presupune abordarea integră a conținuturilor învățării și diversitatea strategiilor didactice utilizate. În continuare se propun câteva abordări didactice ce pot facilita și eficientiza procesul educațional la ore:

- Învățarea constructivistă,
- Învățare pe baza proiectelor,
- Utilizarea surselor de informație,
- Cum să lucrăm cu sursele textuale,
- Cum analizăm fotografiile/imaginile,
- Cum să lucrăm cu posterele,
- Cum să lucrăm cu datele statistice¹⁵.

¹⁴ *Ghid*, p. 15.

¹⁵ *Ghid*, pp. 7-9.

Având în vedere că disciplina de studiu are preponderent un caracter practic-aplicativ, autorii Ghidului propun câteva metode cu caracter interactiv:

- Metoda „MICROFONUL LIBER” ,
- Metoda „CERCUL DE IDEI” ,
- Metoda „ADOPTĂ O POZIȚIE” ,
- Metoda „DISCUȚIE DIRIJATĂ” ,
- Metoda „INTERVIU CU UN SPECIALIST” ,
- Metoda „MINI – CERCETARE” ,
- Metoda „PRES” (P - *Poziție*, R - *Raționament*, E - *Exemplu*, S - *Sumar*)¹⁶.

Autorii ghidului sugerează că la alegerea strategiilor de evaluare profesorii vor ține cont atât de faptul că între competențele specifice disciplinei sunt valori, atitudini, deprinderi, precum și cunoștințe și înțelegere critică, cât și de faptul că activitățile de învățare prevăzute pentru dezvoltarea echilibrată a acestora includ activități interactive, acțiuni concrete de interes comunitar, acțiuni de voluntariat, de dezvoltare școlară și profesională, elaborare de proiecte individuale și de grup, cu relevanță socială, multe concretizate prin realizarea de produse educaționale.

Strategiile de evaluare vizează în ultimă instanță susținerea și validarea capacității de asumare de către elev a rolului de cetățean activ și responsabil, informat și pregătit pentru a participa la stabilirea propriului traseu de formare și realizare a opțiunilor școlare și profesionale.

Integrarea reușită a evaluării în contextul procesului educațional rezidă în elaborarea strategiei de evaluare ca parte componentă a strategiei didactice.

Evaluarea elevilor de către cadrul didactic va avea la bază în principal:

- Datele obținute prin observarea comportamentelor elevilor pe baza descriptorilor și a fișei prevăzute în metodologia de evaluare;
- Datele oferite de procesul de reflectare asupra experienței de învățare, inclusiv cele oferite de autoevaluarea sau evaluarea reciprocă realizată de elevi;
- Evaluarea produselor realizate de elevi în cadrul diferitelor activități, inclusiv a activităților de învățare bazate pe proiect.

¹⁶ Ghid, pp. 9-16.

În concluzii, am putea afirma că actualul Curriculum la Educația pentru societate se axează în mod special pe principiul Educației pentru Cetățenie Democratică și Educație pentru Drepturile Omului (ECD/EDO). Accentul se pune pe faptul că oamenii trebuie să învețe cum să devină cetățeni democrați și că aceștia au nevoie, pentru a-și exercita rolul de cetățean, de competențe ce nu sunt înnăscute ci trebuie dezvoltate prin educație. Astfel că, Educația pentru societate este disciplina ce creează condiții pentru a-i pregăti și încuraja pe copiii/tineri să participe la viața comunităților lor.

ECD se concentrează în primul rând asupra drepturilor, responsabilităților și participării active, în relație cu dimensiunea civică, politică, socială, economică, juridică și culturală a societății, în timp ce EDO are în vedere spectrul mai larg al drepturilor și libertăților fundamentale în fiecare aspect al vieții oamenilor. Altfel, ECD se concentrează pe rolul tânărului cetățean în cadrul comunității, în timp ce EDO urmărește individul și identitatea lui, dorințele și nevoile, libertățile și responsabilitățile primate prin prisma drepturilor omului.